

ՀԱՇԱԿ ՈՍԿԵՂԷՆ ԴՊՐՈՒԹԵԱՆ

ՀԱՆԴԵՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ
ՊԱՏՄԱԿԱՆ, ԳԻՏՆԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ
ԱՅԼՈՎԲՆ ՀԱՆԴԵՐԶ

ԸՆԴ ԽՆԱՄՈՎ.

Ա. ՄԱՏԱԹԻԱՅ ԳԱՐԱԳԱԾԵԱՆ ԵՒ Յ. ԳՈՐԳԵՆԻ

ՏԱՐԻ Բ.

ԹԻՒ Գ. — Ի ՄԱՐՏ

Ի Կ. ՊՈԼԻՍ
ԱՌ ՅՈՎԱԵՓԱՅ ԳԱՎԱՅՆԱՆ

1887

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

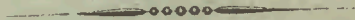
ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Պատմութիւն Հայ մատենագրութեան Ա. Մ. Գ.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Հատակոտորք ի նախնեաց Ոսկ.
Համանուանք Ա. Մ. Գ.
Թուղթ առ Խնամակալութիւն Ս. Գ.
Առանձինն բանք Հայերէն լեզուի Յ. Գ.

ՃԱՇԱԿ

ՌԱՍԿԵՂԵՆ ԳՊՐՈՒԹԵԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՀԱՅ ՄԱՏՆԵՆԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ի ՍԿԶԲԱՆԷ ԱՆՏԻ ՄԻՆԶԵԻ ՅԱՌԱՋԻՆ ԿԷՍ ԱՆԴԻՐ Ե. ԳԱՐՈՒ

Յայնց որ ասացան՝ թուի մեզ առանց երկբայութեան թէ երգք վիպասանացն են գործ ժամանակի հեթանոսութեան: Եթէ այնպէս է, ապա յիրաւի է մեզ ի ճշգրիտ նմանութենէ լեզուի նոցա ընդ լեզուին թարգմանչաց հաւաստեալ ածել ի վերայ, զի եթէ առաջինն (վիպասանացն) է հին և բուն հայական (որպէս և էն իսկ,) է հին և բուն հայացի և երկրորդն: Առանց երկբայութեան է և այն թէ լեզու, եւ վիպասանացն եւ թարգմանչաց, չկարէր լինել օտար և անընդել ժողովրդեան: Ո՞ր իշխիցէ պնդել թէ լեզու հին պուրեսկոսացն Յունաց և Հռոմայեցոց, Հոմերի, Վիրգիլեայ և այլոց, և եկեղեցական հարցն, Աթանասայ, Կիւրղի, Բարսղի, Ոսկեբերանի, Օգոստինոսի, չէր ծանօթ և ընդեւական բարբառ ժողովրդեան ժամանակին, կամ թէ թարգմանութիւնք Հին և Նոր կտակարանացն, ասորին, լատինն, արաբացին և այլք, չեղեն լեզուաւ ազգացն որոց տուան թարգմանութիւնքն: Հայոց միայն դիպեցաւ հակառակն. վիպասանք և վարդապետք մեր էին առ ժողովուրդն խուժ, և ժողովուրդն առ նոսա դժուար: «Բազմութիւն մարդկանն, նախարարացն և շինականութեան», որպէս ասէ Բուզանդ, միթէ առաջնց հասանելոյ ի վերայ մտացն և բանից, յախուռն իմն սիրէին «զիւրեանց երգս առասպելաց զվիպասանութեանն, նմին հաւատային, և ի նոյն հանապազորդէին» (Բուզ. Գ. Ժ. Գ.): Եթէ և՛ Գիրն և՛ այլ եւս մատեանք թարգմանեալք կամ գրեալք յետ գիւտին նշանագրաց չէին ծանօթագոյն և ընդեւագոյն լեզուաւ Հայ ժողովրդ-

դեան, ամենեւին առանց նշանակութեան մնան բանք կորեան ժամանակակիցի, միջամուխ և ականատես. «Յայնմ ժամանակի (իսկ և իսկ զինի թարգմանութեան Գրոյն) երանելի և յանկալի աշխարհս Հայոց անպայման սքանչելի լինէր. յորում անկարծ ուրեմն օրէնստեսոյց Մովսէս՝ մարգարէական դասուն, և յառաջադէմն Պաւղոս՝ բովանդակ առաքելական գնդովն, հանդերձ աշխարհակեցոյց աւետարանաւն Քրիստոսի, միանգամայն եկեալ հասեալ ի ձեռն երկուց հաւատարեւոցն (Սահակայ և Մեսրոպայ)՝ հայաբարբառ հայերէնախօս գտան: Անդ էր այնուհետեւ սրտալիր ուրախութիւն և ակնավայել տեսիլ հայեւոյն: Քանզի երկէք որ համբաւուցն տնգամ օրս էր կողմանցն այնոցիկ, յորում ամենայն աստուածազործ սքանչելագործութիւնքն գործեցան, առժամայն վաղավաղակի ամենայն իրացն եղեւոյ խելամոռ լինէր: Ոչ միայն ժամանակաւ պաշտեցեւոցն, այլ և յառաջագոյն յաւիտենիցն, և ապա եկեւոցն, սկզբանն և կատարածի, և ամենայն աստուածատուր աւանդութեանցն» (կորիւն): Զինչ նշանակիցէ հայաբարբառ հայերէնախօսն լինել Մովսիսի, Պաւղոսի, այլովքն հանդերձ, և կամ երկրին, այն է աշխարհին կամ ազգին Հայոց, յանկարծ խելամոռն լինել «աստուածազործ սքանչելագործութեանց» պատմեւոյ ի Գիրս. ոչ ապաքէն լսելովն և ընթեռնելով ազգին, ռամկաց անգամ, զնոսա իւրեանց բրնակ լեզուաւ ի թարգմանութեան անդ Գրոյն:

Փարպեցին, ոչ ինչ հեռի ժամանակաւ ի թարգմանութենէ Գրոյն, յայտ առնէ՝ բազում ուրեք թէ Սուրբ գիրք թարգմանեցան հայերէն իբրեւ ի լեզու որ արդէն իսկ ծանօթ էր ազգին: «Ամենայն անձն,» ասէ, «... որպէս ի խաւարէ՝ յասորի տանջանայն զերծեալք ի լոյս խնդային: Բայց տարակուսեալք կասէին յանչքութենէ Գրոց որբոց. քանզի ոչ գոյին դեռ եւս հայերէն լսող-լսեալք սուրբ կտակարանք եկեղեցւոյ: ... Ոչ զօրէին համարձակել յայսպիսի սաստիկ և կարեւոր գործ, թարգմանել գիրս ի յոյն լեզուոյն ի հայ բարբառ. վասն զի ոչ էին այնպէս տեղեակ գիտնապէս հրահանգի յունարէն ուսման: ... Սկսան աղաչել զսուրբ կաթողիկոսն Սահակ՝ արկանել զանձն յաշխատութիւն

հոգեւոր և թարգմանել զԱստուածաշունչ կտակարանս ի յոյն լեզուոյ ի հայ Բարբառ» (Փարսլ. Ժ. ԺԱ)։ Կամի ասել, ի գտանելն շանադբաղ ալիաբետաց Հայոց զերծաւ ազգն ի հարկէ անտի ուսանելոյ զասորի դպրութիւն . այլ տակաւին չգոյին գիրք , մանաւանդ կտակարանքն , ի պէտս եկեղեցւոյ պաշտամանց , վասն որոյ աղաչեն զԱհակ որ հմուտն էր յոյն լեզուի , և մանաւանդ արուեստին թարգմանչութեան , փոյթ առնել թարգմանելոյ զկտակարանսն ի Հայ լեզու . առ ազատելոյ յարկանելոյ ի կիր դասորերէն թարգմանութիւնն : Յայտնագոյն եւս առնէ զայս ի ստորեւ . « Այլ ասորի մեծաջան և անօգուտ ուսմամբքն աշխատեալք . . . բազմութիւնք (հայ) ժողովրդոց հաւաքի և խառնութեամբ քնային յեկեղեցոյն . և ուսուցիչքն (վարդապետք) հանելով յոգևոց և հառաչելով՝ զղջանային զսնոտի ջանն իւրեանց , յորում ոչ զոք յուսումնասէր ժողովելոցն տեսանէին օգտեալս ի վարդապետութենէ հոգեւոր խրատուցն (ընթերցուածոց . . .) մինչեւ գտաւ գիր (և թարգմանեցան գիրք ի Հայ լեզու) : » Եւ յետ յիշելոյ զթարգմանութիւն գրենոյն , ասէ . « Բազմութիւնք արանց և կանանց ժողովելոց (յեկեղեցւոյ . . .) շահեալք լի հոգեւոր օգտիւ , ընթանային խնդալիցք . . . արձակեալք իւրաքանչիւր ի տունս , մեծամեծք և տղայք (անգամ) սաղմոսելով և կցորդս ասելով ընդ ամենայն տեղիս , ի հրապարակս և ի փողոցս և սու տնին : . . . Հանապազարուղիս հոսէին փողիք յասողացն մեկնութեանց (ի հարց) , որք զճաճուկս մարգարէից բերելով ի յայտնութիւն՝ սեղանս ամենալիցս հոգեւոր խորակօք դնէին սուաջիւս ամենայն ժողովրդեան : »

Համառօտիւ ասել , առանց հակառակութեան է թէ լեզուն յոր թարգմանեցան գիրք՝ էր , ըստ էութեանն գոնեայ , ծանօթ և ընդել Հայ ժողովրդեան , և բեմն որ ցայնատամ օտարն և այլալեզու էր՝ եղև ընտանի և սեպհական :

Ի լինելոյ լեզուին վիպասանաց և թարգմանչաց ծանօթ և ընտանի ժողովրդեան՝ ոչ գայ ի հարկէ իմն զհետ , թէ չէր և չկարէր լինել արուեստ ինչ կամ հնարողութիւն որով հմուտք և վարիչք լեզուին ելեւելս զմիմեամբք առնէին տալ ծաղիկ և բարգաւաճել լեզուին ի հարկին և ըստ պիտոյից ,

եթէ մանաւանդ այլուստ իցէ հնար ցուցանել հաւաստեալ
և գտակաւ՝ թէ գոյր արդարեւ այնպիսի արուեստ կամ հնա-
րագիտութիւն որ յուժի և յաստով պահէր զլեզուն ոչ առ-
վիպասանօք միայն, այլ և առ թարգմանչօք, և յորոյ ի խա-
փանելոյ և յանկանելոյ՝ ի մոռացօնս՝ անկաւ և լեզուն :

Յառաջ քան զայս, ի պատմութեան մերում՝ զչայ լեզ-
ուէ (Ո. տարի, էջ 17,) յիշեցաք միանգամ հարեւանցի իմն
գէանձարեղ գործ Տէրվիշեան վարդապետի : Գործ հմուտ
քննչին է զուտ լեզուաբանական, և կէտ նպատակի նորա է,
որպէս և անուն մատենին յայտ առնէ, ի համեմատութենէ
անտի հնդիկ-եւրոպական անուանեալ քոյր լեզուաց, որպի-
սի են սլաւական և գերմանական խումբք, և մանաւանդ
յոյն և լատին և գէնտ, հանել գտակաւ գտարերս հնդիկ-
եւրոպական մայր լեզուին . ի համեմատութեան անդ արդա-
րեւ ոչ սակաւ ուրեք ցուցանէ Տէրվիշեան ի չքնաղ մատե-
նին զարեւս մերձաւորութեան զոր հայ ոստն ունի ընդ հըն-
դիկ-եւրոպական բնոյն, մերձաւորութիւն՝ որ շատ և բա-
ւական է տալ հանդէս հաւանութեան՝ թէ մին ի հարազա-
տադոյն դստերաց կամ ի թայրաթոտաց հնդիկ-եւրոպական
ցեղին է և հայն :

Մինչ Տէրվիշեանն այսպէս գայ զուզողմն որ խաղայ յե-
րակս հնդիկ-եւրոպական ծառոյն, այլ ոմն պատուական ծե-
րունի, Տէր Յովհաննէս քահանայ Հիւնքեարալէյէնտեան,
զչայ ոստն ուրոյն առեալ ի քնին, իւրովք քսանամեայ
խուզիւքն ածէ ի յայտ ի մեկնակ կազմութեան նորա զար-
մանալիս . կամ, այլով բանիւ, եթէ մին առնէ նիւթ իւրոյ
հետազօտութեան զարդանդն յորմէ ծնաւ Հայ լեզուն, միւ-
սոյն գործ արարեալ է ցուցանել թէ յորմէ՞ ստենէ և որով
կաթամբ սնաւ նա : Յերկուց ստեանց, ի յունականէն և ի
պարսկականէն, իբրեւ յերկցադոյն քերց, մանաւանդ ի վերջ-
նոյն, առեալ ջամբ հայերէնն (առանց անտես առնելոյ զմեւս
եւս դրացիսն այլացեղս, զսեմականն և զդուրանական,) ա-
զատօրէն և ոչ ծառայաբար, հալէ այնպէս գեղեցիկ և այն-
պիսի նորանշան արուեստիւ և հնարողութեամբ (որպէս բա-
ղում նրբութեամբ և հանձարով ածէ յայտ ծերունի քննիչն,)

մինչեւ , եթէ կարիցէ և կամիցի ոք ճշգրտիւ խելամուտ լինել հանճարազրուութեանն , չգիտիցէ թէ ընդ արուեստն արդեօք հիանալ պարտ իցէ , եթէ ընդ հանճար այնորիկ որ ածն ի յայտ զարուեստն : Թէ զինչ արուեստն այն կամ հընարք իցեն որովք առ լեզուն զայժմու կերպարանն , տեսցեն քննասէրք , յորժամ ի լոյս հանցի աշխատութիւն ծերունի քահանային : Խնդրի սակայն , մի յերեւոյթ նորութենէն խաբեալ՝ վաղվաղիցէ ոք արհամարհել զգիւտն իբրեւ անհեթեթ ինչ կամ մտացածին :

Մեք եկեսցուք ի կարգ մերոյ պատմութեանս , այն է՝ ի պատմութիւն մատենադրութեան առաջնոյ կիսոյ Ն. դարուն :—

(Մատուցի յառաջ)

Ա. Մ. Գ.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՏԱԿՈՏՈՐՔ Ի ՆԱԽՆԵԱՅ

ԹԷ ԶԷ ՊԱՐՏ ՅԱԶԱԽԵԼ Ի ԼԿՏԻ ԹԱՏԵՐՍ

Ծառայ քո յորժամ աղտեղի ինչ խօսիցի քեզ լու ի լու , բազում տանջանա կրէ . նաեւ որդին իսկ կամ կին կամ ո՛վ և իցէ՝ և զայն դործիցէ , թշնամանա զիրսն կոչես : Իսկ եթէ մարդք շաղաշոյտք և երից դանգաց գինք կոչեն զքեզ լիտի բանս լսել , ո՛չ միայն չցասնուս , այլ և ուրախ լինիս և գովես . և զի՞նչ ինչ այնր անհանճարութեան հանգոյն կայցէ : Այլ դու ինչ այնալիսի լիտիս չխօսիս , և այն զի՞նչ օգուտ իցէ . նաեւ զայն իսկ չառնես , և ուստի՞ յայտ իցէ . զի թէ ոչ խօսէիր , ապա և ո՛չ յորժամ լսէիր՝ ծիծաղէիր , և ոչ այնչափ լուծով ընթանայիր ի բարբառսն որ յամօթ առնէր զքեզ : Բայց , աղէ , ասա դու ցիս . ուրախութիւնն ինչ իցէ զհայհոյութիւն լսել . և չզարհուրեսցիր , և ո՛չ զականջդ խնուս . թուի ինձ թէ դու երբեք ոչ հայհոյեսցես . բայց զի զհայհոյութիւնն ախորժելով լսես , գրեթէ դու հայհոյես :

Նոյնպէս և ի խառնխօսութեանն յայտնի ցուցանես . զի թէ ոչ ուրախ լինէիր ընդ աղտեղի բանսն , ապա և ոչ լսել անսայիր :

Բազումք իսկ յորժամ ի գերեզմանաց դառնայցեն , նախ լուանան և ապա գան ի տուն . և որք ի թառերացն մեկնին՝ չհանեն յողոց , և չհեղուն վտակս արտասուաց . թէպէտ և մեռեալն չէ ինչ պիղծ , և մեղքն այնչափ աղտ և կեղտ կուտեն , մինչեւ բազում աղբերաց դժուարին լինելոյ առ ի սրբել , բայց միայն արտասուաց և խոստովանութեան . այլ չզգայ ոք կեղտոյն այնմիկ : Քանզի յորմէ պատշաճ է երկնչել՝ չերկնչիմք . վասն այնորիկ յորմէ չէ պատշաճ կասկածել՝ զարհուրիմք :

Զի՞նչ ժխորն իցէ , զի՞նչ աղմուկն և սատանայական ամբոխքն և դիւական կերպարանքն : Ոմն յետոյ գիտաւոր , մանուկ տիովք , և զարու բնութիւնն յիգական բարս դարձուցեալ , և աչօք և կերպարանօք և հանդերձիւք և ամենեւին իսկ առհասարակ զպատիեր գլորդ և փափուկ աղջկան յօրինեալ : Նւ մեւս ծեր հանդէպ նմին՝ զհերս գերծեալ , և զմորուս գերծեալ , պնդեալ և կծկեալ զկողսն . և նախ քան զհերսն զամօթ կտրեալ և ի բաց ընկեցեալ , յանդգնեալ պատրաստ կայ ապտակակոծ զընկերսն առնելով , և խօսել և գործել զաղտեղիս կապմ : Նւ մի փոյթ ամենեցուն է՝ ի հիմանց բրեկ զցածութիւն , և յամօթ առնել զբարս բնութեան , և կատարել զջար դիւին ցանկութիւնն : Քանզի բանք ալտեղիք անդ խօսին , և կերպարանք նշաւակութեան , և այնպիսի խայտառակութեան վարք , և գնացք սչրանաց , և հանդերձք լիտութեան , և բարբառք պատրանաց , և նուազք երգոյ մոտաբաց , և աչաց մեղմեղանք , և սրինդք և փոդք , և ամենեւին ամենայն իրք և գործք՝ յետին անառակութեամբ և անհնարին պղծութեամբ լի :

Թէ կամիցիս սթափել , երթ ի բուրաստանս ուրեք , ուր աղբերք բլխիցեն , և վտակք գետոց խաղայցեն , և ի ծովալիճս . և միտ դիր ծաղկոցացն , և լիցես զգեղեցիկ երգս ճառանցն : Մօտեաց ի հանգրուանս մարտիրոսացն , ուր մարմնոց առողջութիւնք և ոգւոց շահք , և վնաս ամենեւին ոչ ,

և ոչ զղջումն յետ ցանկութեանն , որպէս և անդ : Կին ունիս , և որդեակը իցեն . զի՞նչ հանգոյն այնր ցանկութեան կայցէ : Տուն ունիս , և բարեկամք իցեն . այդ առաւել զբոսանք վայելչութեան են . ցածութեամբ հանդերձ և շահս յաճախիցեն : Զի՞նչ քաղցր քան զորդիս կայցէ , աղէ , ասա . զի՞նչ հեշտական քան զկինն : (Ոսկ. Մեկ. Մտթ. Գիրք Բ. ճառ ԺԲ.) :

ՀԱՄԱՆ ՌԻԱՆՔ

ԼՈՅՍ , ԼՈՒՍԱԻՈՐՈՒԹԻՒՆ

Լոյս , հակառակն խաւարի , արգասիք է լուսաւոր ինչ մարմնոյ , որպէս արեգական , ճրագի և բոցոյ հրոյ : « Եւ զարեգակն ի լոյս տուընջեան , և զլուսին և զաստեղս՝ ի լոյս գիշերոյ : » Վարի իբրեւ ջերմութիւն որ արդիւնք է լուսոյ . « Նստէր առ լոյսն . » « Ձեռնոյր առ լուսովն : » Ասի և այլափոխ բանիւ . « Դուք էք լոյս աշխարհի . » « Լոյս ծագեաց արդարոյ : »

Զպէտպէս երեւոյթս լուսոյ յայտ առնեն հաճախ , հառաչոյն , շող , նշոյլ կամ նշող , հաչլ իւրովք համազգեօք : հաճախ , իբրեւ լոյս , լուսաւորութիւն . « Խաւար է օր Տեառն , և ոչ դոյ ի նմա հաճախ . » « Ոչ միաբանի խաւար ընդ լուսոյ , և ոչ հաճախ չողագարդ ընդ մթացեալ միդի » (Մծբ.) : Նրկորդը՝ իբրեւ ծագումն , պատկեր . « Քան զամենայն շարժունա շարժնագոյն է իմաստութիւն . ընդմտանէ ընդ ամենայն վրան յստակութեանն , քանզի հաճախ է Աստուծոյ զօրութեանն , և ծագումն ճշմարիտ փառաց ամենակալին » (Իմ. Է. 24, 25) : Ի յաջորդ համարին որ կրկնումն է առաջնոյն , ըստ ոճոյ երբայական բանաստեղծութեան , ասի նշոյլ . « Քանզի նշոյլ է մշտնջենաւոր լուսոյն , և հայելի անարատ Աստուծոյ ազդեցութեանն , և սլատկեր առատութեան նորա : »

Յարմատոյ աստի ունիմք հաճախաւոր , հաճախաբէշ , հաճախալար : « Կէսք ընդ ոսկեղդ հաճախաւոր փայլիւնդ զարմացեալք . . . աստուածացուցեալ պաշտեն » (Կոջ. Լնծ. Դ.) . « Զեւ եւս էր բովանդակեալ նորայն (երկրի) կազմութիւն և

ոչ մեծագեղ զարդ փառաւորութեանն . զի ոչ արեգակն էր որ լուսաւորէր քաղցրահայեացն ճառագայթիւք , և ոչ լուսին որ ծագէր ճաճաշաշարին նշուլիւք , և ոչ աստեղք փայլէին մեծապայծառ վառմամբն » (Բրս. Վեց. Բ.) . « Դուք էք լոյս ճաճաշաշարի խաւարն սեւացեալ » (Մծբ.) :

Զնոյն յայտ առնէ ճառագայթ՝ յաճախ ի բազմաւորականն . « ճառագայթ՝ հրոյ անցանէին ընդ մէջ անդամոցն յօշելոց . » « Յերկնից գալոց է Տէրն . . . իբրեւ զփայլակն յայտնապէս ճառագայթիւք լուսաւորեալ . » « Ամենայն ժողովուրդն լսէր զճայնն և տեսանէր զճառագայթն . » « Ծագեացին նոքա (արդարքն) իբրեւ զճառագայթն արեգական . » « Մինչեւ ճառագայթ՝ հրոյն յերուսաղէմ երեւէին . » « ճառագայթ՝ ի նմանէ հատանէին . » « Աչք նորա իբրեւ զճառագայթն հրոյ : » Ճառագայթ տայ մանաւանդ միտս լուսոյ արծակեւոյ շուրջանակի պսակածեւ զլուսաւոր մարմնով . « Թարչամեսցի ոսկեծաղիկն (անթեմ.) զոսկեճաճանչ արեգակն առակէ , զի անթեմն այս երեւելի բանջար է , որ բազմապատիկ շուրջ զիրեաւ ունի բուսեալ ծաղիկս ճառագայթնայեւ զտերեւովն » (Կոչ. Ընծ. Ժե.) : Ունիմք և ճառագայթարշակ . « Յանկացար ճառագայթարշակ լուսոյ թագաւորութեանն Բրիստոսի . » « Զճառագայթարշակ զպատմուճանն զգեցոյց » (Ագաթ.) :

Շու է արեւ , իբրեւ սիւն լուսեղէն ծագեալ մանաւանդ ընդ նեղ ինչ տեղի , որպէս ընդ երդ կամ ընդ փեռեկումն ինչ . « Որպէս յորժամ շուն ընդ երդ մտանիցէ , հողմաղք իմն երեւին է շուն » (Նզն.) . « Լուսանցոյց երդոցն է շուն խաղայցէ մանրամաղ փոշին » (Ագաթ.) . « Յորժամ յամալոյ յամալ մտանիցէ և ելանիցէ արեգակն , զճերմակիծ շուն ամալն յերկիր առաքելով՝ զխոնաւութիւն օդոյն յայտ առնէ » (Բարս. Վեց.) : Շող ասի և զկայծականց որ թօթափին ի ջեւուցեալ մարմնոց , որպէս յերկաթոյ շողացելոյ . « Որ թուխ յառաջն էր (երկաթ)՝ այն ատորագոյն եղեալ շղս արծակէ » (Կոչ. Ընծ.) :

Յերկուս միտս յայտոսիկ արկանին ի կիր շղան և շղադաշնէ , որոց յաճախ են օրինակք : Յառաջին միտս , իբրեւ փայլատակել , փայլատակեցուցանել՝ « Շողա հուր զբաղա-

քաւս . » « Սիւն գործեաց հուրն շողացեալ . » « Յորժամ որոտ-
մունք ճայթիցեն , փայլատակունք շողայեն » (Ոսկ. Նս .) .
« Շարժումն երեւեցոյց և հուր շողացոյց զքաղաքաւս » (Սեբ .) .
« Տէգս արձակիցեն , գեղարդունս շողացոյցանիցեն » (Ոսկ. Նս .) :
Յերկրորդ միտս՝ « Զեռուցեալ հրագոյն շողացոյցանի (երկա-
թագործն գերկաթ) » (Ագաթ .) . « Զնջել (ջինջ գործել) զար-
ծաթ և զտել կարես դու և առանց հրոյ , այլ շողացոյցանի և
եռանդնացուցանել՝ հրով միայն կարես » (Նփր .) : Շողալ յայտ
առնէ ուրեք երեւել , խաղալ մանաւանդ ի հեռաստանէ .
« Զի մի մթարքն որ զբօքն շողայեն՝ արգել հայելոյ ի յստա-
կութիւն լուսոյն լիցին » (Նզն .) . « Յորժամ մանր նուր ի մէջ
մեծամեծ նաւացն շողայեն » (Սեբ .) . « Ի նոյն օդս գիշակեր
թռչունքն ընդ ազնուագոյն թռչունսն շողայեն » (Նզն .) :

Յարմատոյ անտի շող ունիմք շողիւն , իբրեւ փայլատակումն
կամ փայլիւն . « Անդ էր տեսանել թնդիւն վաճանաց , շիւ-
հիւն աղեղանց , շողիւն սուսերաց » (Բ. Մկ .) , որպէս և շող-
աբոյ , շողաբոյ ի նոյն միտս . « Ոչ միաբանի ճաճանչն շողաբոյ
ընդ մթացեալ միգի » (Մծբ .) . « Տեսիլ սքանչելի խաչանման
լուսաւոր շողաբոյ երեւէր ի վերայ ապարանիցն » (ի մահուան
Մեսրոպայ , ըստ կորեան :) Ունիմք շողիւն և յերկրորդ միտս ,
այն է՝ գործել ատրագոյն . « Արդարքն միւսեան ի փուռն
հնոցի արդարութեան , և ներկան ի շողիւն , ի գոյնս Հոգ-
ւոյն » (Ագաթ .) :

Նշալ կամ Նշալ , ի նմին արմատոյ , թուի յայտ առնել մա-
նաւանդ նուազագոյն լոյս . չիք ուրեք ասացեալ նշոյլ արե-
գական . « Իբրեւ այս եղեւ , առաւել բոցն ի վեր լորբօքեցաւ .
և իբրեւ բոցոյն Նշոյլ եղեն , դարձեալ միւսանդամ վառեցաւ
բորբօքեցաւ սեղանն » (Բ. Մկ . Ա . 32) . « Որպէս թէ ընդ սա-
կաւ ինչ փեռեկումն ծերպից Նշոյլ երեւեսցին . » « Գիշերի ,
յորժամ առ ծովեզեր կայցես և զջուրն ժքթիցես , Նշոյլ լուսոյ
հատանին » (Նզն .) . « Ճրագն Նշոյլ իւրովը լուսաւորեացէ
զքեզ : » Ունիմք Նշալաբոյ , իբրեւ լուսաւոր . « Նշալաբոյ է
աստղ քան զաստղ լուսով իւրով : » « Մովսէս այր մարգարէ ,
սկի Նշալաբոյ ամենայն ժողովրդեանն » (Մծբ .) . « Լոյսն ձգեաց
զտարածածս իւրոյ Նշալաբոյ լուսաւորութեանն » (Վեցօր .) :

խալ, թուի իբր լուսաւոր, փայլուն։ Դուն ուրեք պատահէ։ Ունիմք ուրեք առ Ոսկերերանի։ « Բայլեւ՝ լապտերօք եկեալ էին և ջահիւք։ »

Յաճախ՝ Բայլեւ, իբր գոյական. « Բայլեւ՝ զինուց. » « ԶԲայլեւ՝ ոսկեղէն փառելոց։ » « Ապա թէ անդէն ի տեղոջն կացցէ Բայլեւն և ոչ տարածանիցի. » « Բայլեւ՝ ինչ կամ մազ սպիտակ. » « Զոսկւոյն և զահանցն Բայլեւ։ » Զսոյն միտս տան Բայլեւն և Բայլեցոյանէլ, իբրեւ երեւել. տալ երեւել լուսաւոր. « Բայլեցեալ տեսեամբ նանրութեան. » « Զփարդապետութիւնն իբրեւ զճառագայթս արեգական Բայլեցոյանէ։ »

Վերադիր կամ ածական է Բայլեւն. « Իբրեւ զտեսիլ Բայլեւ՝ պղնձոյ. » « Նղիցի տեղի այրեցածին Բայլեւ. » « Ոչ գոյր չափ պղնձոյ Բայլեւ։ » Յաճախ վարի կից ընդ սպիտակի. « Զործք նորա եղեն Բայլեւն աղիքի. » « Փոխեցաւ հանդերձ նորա և եղեն աղիքի Բայլեւն. » « Փոխեալ իցէ մասն է աղիքի է Բայլեւն. » « Նղիցի ի տեղի կեղոյն աղիքի Բայլեւն։ » Ունիմք և Բայլածոն, որ թուի նշանակել մանաւանդ մթաւոյն փայլուն, փողփողել աղօտ աղօտ. « Ոչ ամենեցուն է լոյս տեսանելի. Բայլածոն է ի հնութիւնս. » « Նթէ լինիցի ի մորթ մարմնոյ իւրոյ փայլուն ինչ, Բայլածոն լնացեալ. » « Պայծառ և Բայլածոն իբրեւ զոսկի լուսաւոր » (Ոսկ. Մտթ.)։

Բայլեւ, Բայլաբան, Բայլաբանէ՛ք՝ ի բազմաւորականն, ասի մանաւանդ զլուսոյն որ շողայ յօգս ստէս ստէս և յանկարծ, հանդերձ որոտմամբ, եւս և զկայծականէ. « Որպէս Բայլեւն որ ելանէ յարեւելից և երեւի մինչեւ յարեւմուտս. » « Նէ էր տեսիլ նորա իբրեւ Բայլեւ. » « Իբրեւ Բայլեւն յայսկոյս յայնկոյս ընթանան. » « Նթէ իբրեւ Բայլեւն նեւ նորա. » « Տեսանէի զսատանայ անկեալ յերկնից իբրեւ Բայլեւն. » « Ի Բայլաբանէ որ անկաւ ի տունն յորում բնակեալ էր նա՝ ի գիշերի վառեցաւ հուրն ընդ ամենայն տունն » (Նւս. Պտմ.). « Ի տուն նորա Բայլաբանէ տեղացին, և նա խարչատեալ սատակէր. » « Ներոնի, մինչդեռ սեղան առաջի կայր, Բայլաբանէ՛ք անկան ի վերայ » (Նւս. Քր.). « Զմտաւ ած, ո՛րչափ բարկութեան, քանի՛ Բայլաբանէ գործս գործեմք » (Ոսկ. Մտթ.)։

Յայտ առնէ և զճառագայթից որ հատանին ի լուսաւոր մարմնոց . « Կայծակունք թօթափէին ի նոցանէ իրրեւ ի փայլաբանոց պղնձոյ . « Ի փռնչելոյ նորա փայլաբանս հատանին . » « Փայլաբանս հատան ի նմանէ . « Որպէս զճառագայթս իսկ զգեցեալ՝ այնպէս պայծառագոյն առնէ , ոչ յերկիր ծագեալ փայլաբանս , այլ եւ քան զերկինս ի վեր տարածեալ » (Ոսկ. Մտթ.) :

Այսպէս փայլաբանէլ և փայլաբանեցոյցանէլ յայտ առնեն ոչ զօգերեւութէն միայն , այլ եւ զողալոյ լուսոյ կամ զճառագայթից որ հատանին ի լուսաւոր մարմնոց . « փայլաբանս զփայլատակունս քօ . » « Որպէս փայլակն , փայլաբանս ի ներքոյ երկնից . » « փայլաբանեցոյց զփայլատակունս . » « Հուր փայլաբանէր ի նմանէ . » Ի պղնձապատ վահանացն նշոյլքն զլերամբքն փայլաբանէն » (Ս. Մկ.) . « Յանկարծ շուրջ զնովաւ փայլաբանեցոյց լոյս յերկնից . » « Սաստիկ կայծակունս յաչաց փայլաբանեցոյցանցն . » « Փայլաբանեցն ի ձեզ զլոյս և զհուր » (Ագաթ.) :

Յարմատոյ անտի , փայլ , են առանց երկբայութեան փառքէն և փոփոխէլ : Զառաջինն ունիմք առ Բուզանդայ , իրրեւ ստէպ ստէպ փայլել , ի խօսելն զմարմնոյն Համազասպուհւոյ կախելոյ զբարձուէն . « Իբրեւ ոչ առնոյր յանձն Համազասպուհի պահել զօրէնս Մագդեղանցն , հանէին ի բարձր աշտարակն (բերդին Վանայ) որ կայր ի վերայ բարձր գահուն քարին որ հային ի կողմն ծովակին ի գետոյ կուտէ , և մերկացուցին զնա իբրեւ ի մօրէ , և արկեալ կապ զտոխն՝ զլիովայր կախեցին զնա զբարձուէն կուտէ . և այնպէս մեռաւ ի կախաղանին : Եւ էր նա սպիտակ մարմնով , և պայծառ տեսանելովն . կայր կախեալ յերեւոյթ տեսիլ նշաւակի , և փառքէր մարմնն ի բարձուէն զոր օրինակ ձիւն սպիտակութեամբն . և բազում մարդիկ ժողովէին տեսանել օր ըստ օրէ , զի իրրեւ սքանչելի ինչ երեւէր յաշխարհին » (Բուզ. Դ. ԾԹ.) : Նրկորորէն , փոփոխէլ , ասի զնշանաց կամ զգրօշուց տատանելոց յօդս . « Յայն ահեղ տեսիլ Յուդա հայեցեալ տեսանէր զգնդացն դրօշու դրօշու պատրաստութիւն , զնշանացն փոփոխէլ » (Բ. Մկ. ԺՆ. 21.) . « Յորժամ զոսկիինն ամենայն աղիւսն յուղարկեցին յամուրն , և ինքեանք վառեալք կար-

գեալք կազմեալք ի պատերազմն , ի մի վայր գումարեալք , նշանս արձակեալք դուռս փոփոխեալ ըստ Գեւղն աւան ի դուրս ելանէին ընդ կողմն արեւմտից » (Բուզ. Ն. 104.) : Փողփողել ասի զոսկեթել հիւսուածոց ի վերջաւորս որ արդարեւ փողփողեն . « Ոսկեղէն և արծաթեղէն զարդուք , ի վերջաւորս փոփոխեալ պալարակապ մետաքսիւքն և ոսկուվք » (Ազաթ.) : « Արարին ընդ տախտակաւն վերջս փոփոխեալ » (Նլ. 110.) :

Զէ պարտ մոռանալ աստէն և պապական ի նմին արմատոյ , իբրեւ փայլել . « Որպէս յատակ ջուր զվճիտ լոյս արեգական առեալ՝ առաւել պապական » (Ոսկ. Նս.) : Ունիմք պապական , իբրեւ վերագիր . « Նթէ արծաթ պապական քայքայէ զմեզ , երբ զգեղ երեսաց կարասցուք քամահել . » « Սիւնս և խարխալս արծաթի , պապական , ջինջս և յատակ » (Ոսկ. Մտթ.) : Նշանակէ և ուռուցեալ ինչ ի գոյն և ի կերպարանս պալարոյ . « Ճակատն պապական , այտքն ի ներքոյ միահարթք , երկայնածնօտք » (Ոսկ.) . որպէս և պապական են գահոյք հովանաւորք վրանաձեւ . « Սաւուղ ննջէր ի պապական » (Ա. Թագ. ԻԶ. 5, 7) : Պապական կոչի ազգ ինչ սպւոյ կամ արածի փայլուն . « Նթէ լինիցի ի մորթ մարմնոյ լւորոյ նշան սպւոյ , կամ պալար , կամ պապական . » « Սպա եթէ պապական սպիտակ իցէ ի մորթ մարմնոյ նորա . » « Սպւոյ և պալարի և պապական » (Ղեւտ.) : Զսոյն տայ իմանալ և պապական , իբրեւ պաղպաղուն , պալարաձեւ :

Ա. Մ. Գ.

ԹՈՒՂԹ ԱՌ. ԽՆԱՄԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Յերկրագնդի ամսեանն նոյեմբերի յեսնոյ ընթերցաք յօդուած մի վերնագրով այսուիկ . Նոյեմբեր Հիւրթիւն և Տեւեմբեր Զարթմանիւն , զոր գրեալ է Մ. Կ. :

Կարի իմն շարժեաց յօդուածն զժաղրն մեր . քանզի թուէր մեզ տեսանել մանուկ մի՝ սուր երկայնաձիգ ի ձեռին ածել խառն ի խուռն հարուածս յաջ և յահեակ յամբոխ ուրեք բանակի զօրաց :

Զարմանք մեծ են արդարեւ թէ զիմորդ թարգմանու-
թիւնն մեր որ այնպէս անօգուտ , անպիտան , անհամ , ան-
զարդ և չգիտեմք զինչ այլ պէտ համարեալ է և քարոզի
իսկ մեծաբարբառ աղաղակաւ ընդ ամենայն աշխարհ , այն-
չափ դժուրեալ խռովեցոյց գրազուժն , մանաւանդ զայնոսիկ
որ գոյս եղեալ են ի շահս օգտի իւրեանց վաճառացն :

Նախ՝ պարսաւադիրն մեր թուի հմայս հմայել . քանզի
յախուռն յանգէտս , ըստ կամի հաստատեալ ասէ՝ թէ մեր
կէտ նպատակի է նշաւակել զթարգմանութիւնն Հիւրմիւզ-
եան , զոր ոչ ուրեք տեսեալ է մեր երբեք . իսկ զնախաւորն
թարգմանութեան զոր նայն յիշատակէ՝ և ոչ մի բան և ոչ
կէս բանի լուեալ է մեր և ոչ զանունն ուսեալ զթարգման-
չին : Ապա յայտ է թէ Մ. Կ. հմայիւք և կախարդանօք
գուշակել կամի որ ինչ ի միտս մեր բունեալ է : Դարձեալ
այլուր ասէ թէ զհետ երթեալ է մեր զչաւըաց Յովն . Կա-
թողիկոսի . բայց մեք յերազի անգամ չեմք տեսեալ զմատ-
եանդ :

Զարմանալի են յոյժ և անստգիւտ դատաստանք բարե-
կամին մերոյ : — Զի Հիւրմիւզեան թարգմանեալ է , ասէ ,
զՏեւեմաք , զի՞նչ պիտոյ է թէ այլ ոմն եւս թարգմանեսցէ
զայն : Հարցցուք և մեք . Հիւրմիւզեան ընդէ՞ր թարգման-
եաց զՏեւեմաք , մինչ այլ ոմն թարգմանեալ էր զայն յառաջ
քան զնա . նա՞ թէ և թարգմանիչն յիւրմէ իսկ Միաբանու-
թենէ էր : Այսպիսի անկարծ և անընդդիմակ վճիռք որ ափ
ի բերան առնեն զընթերցողս՝ յաճախագոյն են ի յօդուածի
անդ : — Զոր օրինակ .

Կալ է ասէ . քաջ ընտրութիւն . (Ա. վճիռ) .

Անթիւսիւս Էդ . ընտիր հայկաբանութիւն . (Բ. վճիռ) .

Ո՛չ ապաքէն ընծայութիւնք են սոքա խոհական փիլիսո-
փայութեան , եւ ճշմարտութիւնք սերտք զորս չէ մարթ ու-
մեք ժխտել :

Նախանճու իմն ճշմարտութեան վառեալ բարեկամն մեր
եւ կալեալ շանթս բիւրապատիկս ի ձեռին , ամենեւին կազմ և
պատրաստ ի վրէժխնդրութիւն , յածի չըջի և մանր կրկտեալ
որոնէ՝ թէ զիմորդ դտանիցէ զթարգմանիչն և մանաւանդ

զպատճառսն ոյր վասն եկն սա ի թարգմանել: Եւ եթէ չե-
րեւեսցին նմա հաճոյ բարուքն մեր, վայ, վայ է մեզ. յայն-
ժամ մեր և թարգմանութիւնն մեր զգետնի հարեալ և ա-
ռակ նշաւակի եղեալ անկանիցիմք յանդունդս անհունս:

Զկայ առ, բարեկամ, մի՛ այնչափ բռնոն լինիջիր ի վազն
քո. մեր դատաւոր զքեզ ոչ կամիմք, ոչ զշիւրմիւղեան, ոչ
զհագրատունի և ոչ վայլ ոք: Ունիմք մեք առաջնորդ մեզ
և կանոն զհին հարազատ և ընտիր լեզու մատենագրաց Ն.
դարուն. զայն միայն ճանաչեմք օրէնս: Հիւրմիւղեան և
Բագրատունի ոչ էին, որպէս դուդ հաւատաս, ընտրեալք
յԱստուածակոյս կողմանէ լինել իշխան և միահեծան տէր մեծ-
ատուն մեծասքանչ և չքնաղ լեզուի մերոյ: Նա ասացն ո՛չ
ուրեք է այսօր: Նթէ արքդ այդոքիք պատկառելիք տէր ոչ
էին Հայ լեզուի, ապա եւս առաւել չէ քեզ իշխանութիւն
քննելոյ, խժժելոյ և ըստ կամի և ըստ քմաց դատաւար-
տելոյ զայլոց գրեանն: Ունիմք զչափ գիտութեան քոյ և կարի
քաջ ծանեաք զգորութիւն քո և զկար: Ո՛չ ապաքէն թուղթն
քո առ Եղիա էֆէնտի Տէմիրճիպաշեան, որ գտանի ի նմին
խակ Հանդիսի, տայ մեզ զկշիռ ծանրութեան հանճարոյ քոյ և
զմեծի և զանխալ հմտութեան քոյ ի բարբառն սքանչելի ոս-
կեղէն դպրութեան Ն. դարուն:

Դու, վարդապետդ, ուսուցանես մեզ և ամենայն աշ-
խարհի՝ թէ պարտ է ասել.

Ձո՛ւ Ողբեայ վրխանակ Բեկնելոյ,

Կալիկէս և ոչ Կալիփոյ,

Հասալեր ասելով թէ ընդէ՞ր անմահ եմ, և ոչ հասալեր թէ ընդ-
է՞ր անմահ եմեմ,

(Սյուն) հնչեր զյայն երգոց նորա, և ոչ հնչեցոցաներ զյայն
երգոց նորա,

(Նաւն) անդնդահերջ արարալեմ անհեղացեալեր, և ոչ զալիս Զո-
ւան արարալեալ անհեղալ յալաց լեալ եր:

Դարձեալ ուսուցանես դու թէ

Կաբէլ բաղում ուրեք չէ հայերէն!!!

Միեկնարուիւն քրանել տաճկերէն է!!!

Ուստի ուսմական է!!!

Գալ է Բայ չգիտեմք զի՞նչ է (*):

Այդէ, միթէ եւ դու իբրեւ զՀ... (2) ո՞նի բանդագու-
լե՞ս, խեղկատակիս և ծաղր առնես. և կամ ձաղել և ա-
նարդե՞լ կամիցիս զգարմանալին, զանգին և զչնաշխարհիկ
բարբառն մերոց նախնեաց, զաղբերն անսպառ, յորմէ կամք
և փոխ առնումք անդադար բանս, ասացուածս և ո՞նի ի պէտս
ուսմիկ բարբառոյն զոր ի կիր արկանեմք այսօր: Միթէ և
դու զոսկին ո՞րպէս համարիս իբրեւ զնա. եթէ այնպէս՝ ապա
հարկ է թէ և ոսպն ձեզ ոսկի իցէ:

Եկեսցուք այժմ ի պատճառ անդր որ ած զմեզ ի թարգ-
մանել զՏեղեմար: — Ձէ և չէ ընդունայն իմն սէր փառաց
կամ խօլ տենչանք պայծառ և քաջանուն երեւելոյ, որպէս
դու կարծես, ոչ զբօսանք ինչ պարապոյ ժամանակի և ոչ
եռանդն և իղծ ի կշիռ համեմատութեան բերելոյ զվաստակն
մեր ընդ թարգմանութիւնսն առաջինս, որ չեն բնաւ մեզ
ծանօթք: Այլ իմն է զատ և ամենեւին որիչ յայդմ ամե-
նայնէ, որպէս յետոյ ասելոց եմք:

Օրէնք ինչ են ի բնութեան և ի բոյսս բարուց մարդկան,
որ, ըստ այժմու մատենագրաց, Յետաշրջութիւն կոչի (Réac-
tion): Յորժամ թիւր ինչ սկզբունք շահեալ տիրեն համօրէն,
ամենայն ինչ խանգարեալ հիմն ի վեր յատակի. որ ինչ
բարի է՝ խոտի և անարգի, և որ յոռին է՝ այն մեծարի և
ի պատուի կայ. մինչ այսպէս տեւեն բաւեն իրքն ի խառ-
նակութեան և յանկարգ գնացս իւրեանց, յանկարծակի
արք ճշմարտասէրք և ողջամիտք իջեալ ի կրկէս մաքառին
կռուին բազում անհնարին ճգնութեամբ, յարիւն յապաժոյժ
համակին, մինչեւ խլեալ կարճեսցեն զսկզբունսն զայնոսիկ
թիւրս և ի չափ և յուղղութիւն ածիցեն զկարգն աղաւաղեալ:

Չնոյն է տեսանել և ի պատմութեան հայ մատենագրու-

(*) Յշմարեմք աստ ինչ մի անասնական զոր ընդ քողով իմն ծած-
կեալ բերես ի մէջ. Բայց մեր չհամարիմք զայդ արժանի գրչի որ գիտիցէ
զանձն պատուել: —

(2) Ձէ ինչ արժան ի Հանդիսի աստ ողջ ածել զանունդ, որ է զուգ-
ական տգիտութեան եւ ստուծեան:

թեան: Պատուականն և առ ի յամենեցունց վկայեալ հոյակապ և չնաշխարհիկ լեզու ոսկեղէն ժամանակի մատենագրութեան մերոյ՝ կրեաց փոփոխմունս բիւրապատիկս և ազգի ազգիս, որոյ օրինակն ո՛չ ուրեք տեսանի ի պատմութեան լեզուաց այլոց ազգաց: Ի մեծաշուք փառաւորութենէ անտի յոր բարձրացեալն էր ի սկզբան անդ Ն. դարուն՝ վաղ իսկ անկանէր վասն քաղաքական փոփոխութեանցն որ զամենայն կարգս իրաց աշխարհին վեր ի վայր կործանեցին: Ոչ միայն սեպհական գեղ յօրինուածութեան լեզուն վատթարեալ աղաւաղէր ի դարէ ի դար, այլ և բազում խանգարութիւնք և օտարոտի խորթ ձեւք և ասացուածք մտեալ խառնէին ի յստակ և ի բնականոր ազնուութիւն անդր նորա: Բազում մատենագիրք, անգէտք հարազատ հանգամանաց տոհմային բարբառոյ իւրեանց և ճաշակի և սովորութեան այնր ժամանակի, ձեւս ինչ բանից Հելլէն լեզուի յաճախադոյնս արկանէին ի կիր, և եկամուտ խուժաղուժ յաւելուածովքն ձիւաղ իմն լեզուի հանէին ի հրապարակ: Այլք, յետ դարուց ինչ, յաւելին մուծանել ի լատին բարբառոյ անտի ձեւս և կերպարանս անճահս անհեթեթս, որ ամենեւին օտար էին ի մեծատուն արեւելեան չքեղութենէ Հայերէն լեզուի: Այսպէս վատթարեալ աղաւաղեալ դամ քան զգամ և խառն ի խուռն վարեալ հասանէր մինչեւ ի Թ. դար. աստ զկայ առեալ կայր ժամանակ մի:

Ի մէջ կոյս դարուս այսորիկ՝ արգասիք օրինացն յետաջրութեան եկին յայտ: Արք հանճարեղք և գործօնք մանր խիլ արկեալ բրեցին պեղեցին զծածուկ գանձս լեզուն, և սկսան հանել զնոսս ի հրապարակ ի տես և ի ցոյց այնոցիկ որոց ոչ էին փակեալ աչքն: Ի մէջ սոցա, որ ի վեր հանին զգանձոն ծածկեալս և ի մէջ այնոցիկ որ, իբրեւ պահապանք կարծեցեալ հին իմն ոճոյ և սովորութեան, պնդեալ յամառէին յանճա՛ խորհուրդս իւրեանց, հաստատեցաւ միջութիւն: Այսպէս մատենագիրք մերոյ ժամանակի (*) բաժանեցան յերկուս ջոկս, որք զհնութիւնս ինչ անհարազատս

(*) Զայս չէ պարտ իմանալ զմատենագրաց որ զրեն ի ռամկական հայ բարբառ:

և անդառաջեալս պահել ակործին՝ կան ի մի կոյն , և ջոկն յետաշրջականաց ի մեւս այլ կողմն : Մեք որ ի յետաշրջականաց թերէ եմք , առ ի կցորդ և բաժանակից լինելոյ վատակոց նոցա , տուաք զլոյս տեսանել հատակոտորոց ինչ թարգմանութեանն մերոյ ի Տեւեմաքայ ի Ճաշակ հանդիսի , որ միջնորդ և գլխաւոր գործի համարեալ է և է իսկ՝ սկզբանց և վարդապետութեան նոցա : Ահաւասիկ պատճառ այս է թարգմանութեանն մերոյ : Թէպէտ վարկպարագի իմն գիտէաք՝ թէ գոն և այլ թարգմանութիւնք , սակայն , առանց ծանօթս ինչ ունեւոյ զնոցանէ , ոչ կարէաք առնուլ յանձն թէ էին այնպէս որպէս մեքն ցանկանայաք :

Զի՞նչ իցէ մրցութիւնդ այդ , կամ զի՞նչ այլակերպութիւն կարծեաց երկուց նախանձընդէմ կողմանց : Աւելորդ համարիմք աստ կալ և երկարագոյնս խօսել զայդմանէ : Մատենագիրք բազումք ի դասէ անտի յետաշրջականաց լայնագոյնս և պարարտագոյնս ճառ արկեալ մեկնեցին զայդ ամենայն , և գրեա՛ թէ նշանացի մատամբ ցուցին ի գիրս իւրեանց ⁽¹⁾ , մինչեւ ի լրագիրս անգամ : Սակայն դարձեալ անմիաբանութիւնն տեսէ մինչեւ ցայսօր : Թուի մեզ թէ առ ի յարդիւնս ածել զհաշտութիւն երկոցունց կողմանց չիք այլ հնար , այլ գալ նոցա և ժողովել համագունդ ի մի ժողով և անդ ի պայքար մտեալ վիճել զննել , և յետ մանր ի քնին արկանելոյ զամենայն կէտս նիւթոյն՝ հաստատել հանել զճշմարտութիւնն ի հրապարակ : Ի չիմանէ կարծեաց ծնանի ճշմարտութիւնն , ասէ առակն :

Ոչ վասն սնապարծ ինչ պարծանաց և ի ցոյց պարտ է մեզ մշակել զհին բարբառն մեր . այլ , որպէս Ճաշակն յայտ առնէ , վասն այնորիկ զի նա կարի չահաւոր և օգտակար է առ ի մատակարարել ատաղձս և նիւթս անգինս առ ժողովրդական արդի լեզու մեր , որ անհաստատ և փոփոխական է և չունի կարգս դպրութեան կանոնեալս : Արդ ցորջափ չէ սա հաստատուն և հասեալ ի կէտ ինչ անչարժ յօրինուա-

(1) Զայսմանէ ընթեռնուլ զհամառօտ պատմութիւն Հայ մատենագրութեան ի «Քերականութեան Հայկազնեան լեզուի» ածելոյ ի լոյս յամին 1885 ի վիճենա :

ծութեան, կարօտ է խնամոց մայր բարբառոյն, որոյ ծնունդն է:

Ունիմք ինչ ասել ցպարսաւադիրն մեր որ արդարեւ չէ ամենեւին անգէտ հին լեզուի մերոյ . արդ յորդորեմք զնա գալ զամ մի ողջոյն զընթերցուածով ընտիր և հռչակաւորագոյն մատենագրաց Ն. դարուն . և խոստանամք նմա՝ թէ յետ միոյ ամի ոչ կարասցէ ընթեռնուլ և ոչ էջ մի յամենայն մատենից սյնոցիկ զորոց կաթոգին է, որպէս դէպ եղեւ և մեզ: Յայնժամ, փոխանակ վայրապար զճամարտութիւնն աղարտելոյ, և զլոյսն խաւար՝ և գխաւարն լոյս համարելոյ, յողջամիտ կողմն անդր միտեալ սատար եւս և աջակից մերում ոճոյս լինիցի (1):

Ս. Գ.

Ի 24 դեկտեմբերի, յամին 1886 .

ԱՌԱՆՁԻՆՆ ԲԱՆՔ

Հ Ա Յ Ե Ր Ի Ն Լ Ե Ջ Ո Ի Ի

Բ

Ի ԲԵՐԱՆ . «Կէլք . առջէ բերան: *Յերկիրն Եգիպտացւոց իջոյց զնոսա առ հաց ի բերան սովուն:

ԲԵՐԱՆ Ի ԲԵՐԱՆ . Բերնէ բերան . դիմացէ դիմաց: *Բերան ի բերան խօսեցայց ընդ նմա, երեսօք և ոչ առակօք: — *Բազում ինչ ունէի գրել առ ձեզ, այլ ոչ կամեցայ քարտիսիւ և գեղով. զի ակն ունիմ ինձէն իսկ գալ առ ձեզ, և բերան ի բերան խօսել:

ԲԵՐԱՆԱՐԱՅ ԼԻՆԵԼ . Բերանը բաց մաւ . առջէ մաւ: *Նիժէ ժողովեացեն զոսկի և զարծաթ և զամենայն բարութիւնս, և տեսեալ կին մի գեղեցիկ . . . բերանաբաց եղեալ հային ընդ նա:

ԲԵՐԵԼ Ի ԳՈՐԾ . Գործադրել . կարգել: *Չհրամայեալն ի գործ բերել: — *Մինչև ի վախճան զհրամայեալն ի գործ բերել:

(1) Առ ի չգոյէ տեղոյ, զյաւելուած թղթոյս յանձնեալ մեզ աւուրբք ինչ յառաջ՝ ամցուք ի լոյս ի Գ. Թուի ճաշակիս: Ծ. Խ.

ԲԵՐԵԼ Ի ՀԱՄԱՐ . հաշտել . հաճել : *Չարդասիան բարեաց
ազգին՝ այլազգիքն ի համար ոչ բերէին : — *Զի՞նչ բերիցեմք
ի համար զմեր նեղութիւն :

ԸՆԴ ԲԻԲ ԱԿԱՆ ԸՆԴ-ՀԱՐԿԱՆԻՄ . աչի՛ն շարունակէ՛ ԴԴԻԼ :
*Որ մերձենայ ի ձեզ՝ որպէս որ ընդհարկանիցի ընդ բիր ա-
կան իւրոյ :

ԲԻԾ ԴՆԵԼ . } արա՛յ Դնել . յեղադրել . լար շարնել : *Ո՞
ԲԻԾՍ ԿԱՐԿԱՏԵԼ . } կարէ բիծ . դնել ընտրելոյ Աստուծոյ :
Ի ԲԻԾ ՏԱՆԵԼ . } — *Նրկիցուք մեք ի թոյլ տալոյ փո-
քունց , գուցէ մեծամեծ բիծ դնիցեմք յանձինս մեր : — *Ըն-
դէ՞ր ասէին զայս . զի դարձեալ բիծս ինչ կարկառիցեն : —
*Փանզի այլ ինչ չգիտէին ասել , այնու իմն բիծս կարկա-
տէին : — *Եթէ ի գձուձ կերպարանս (տեսանիցեն զաղքատն ,)
և զսյն եւս ի բիծ տանիցին :

ԸՆԴ ԲՆԱԻ . աֆն՝ հոգ : *Ընդ բնաւ սլանան (կառք) : —
*Հռչակ հարէք ընդ բնաւ վասն իրացդ գործելոց : — *Խոնաւ
և ջուր էր ընդ բնաւ :

Կամ՝ աֆն՝ աֆն . քուրք : *Ընդ ամենայն խգ . ողիմ-
պիադք , և ընդ բնաւ՝ ամբ ճկդ :

ԲՈՂՈՔ ԱՐԿԱՆԵԼ , ՀԱՐԿԱՆԵԼ , ԲԱՌՆԱԼ , ՈՒՆԵԼ . քուրք .
գանձուր . իրաւունք . հոգ : *Բողոք արկի առ ձեզ : — *Մի՛ բո-
ղոք հարկանիցէ զքէն առ Տէր : — *Բողոք բարձեալ աղաղա-
կիցեն առ իս : — *Զի՞նչ իրաւունք կան իմ այսուհետեւ բողոք
ունել միւսանգամ առ արքայ : — *Բողոք կալան առաջի Փա-
րաւոնի : — *Որդի՛ մարդոյ , բողոք կալ ժողովրդեանդ այդմիկ :
Ի ԲՈՒՆ , ՅԲՈՒՆ . յիշել . ետել : *Անշուշտ մինչև ի բուն
զհաւատարիմ սէրն . . . պահեսցեն : — *Խնայութիւնն հաս-
տատուն եկաց ի բուն : — *Ոչ նոյնպիսի կայր ցբուն : — *Զնոյն
ունիցիմք մինչև ցբուն :

ԲՈՒՌՆ ՀԱՐԿԱՆԵԼ . յեւ+ Դնել . ԴԴԻԼ . ԴԴԻԼ . ԴԴԻԼ . *Բուռն
եհար Սամիսոն զերկուց սեանցն միջնոց :

Կամ՝ յեւ+ շարնել . սիւն : *Բուռն հարկանէին զսպասա-
ւորութենէ : — *Զխնայութենէ բուռն հարին :

Ի ԲՈՒՌՆ ԱՌՆՈՒԼ , ԱՐԿԱՆԵԼ . } յեւ+ յիշել . քուրք . առնել :
ԶԲՈՒՄԲ ԱԾԵԼ , } *Հատոյց զօր աւելի քան

զհինգ հազար՝ երթալ ի բուռն առնուլ զնոսա : — *Յեղա-
կարծում ժամու զամենայն քաղաքն ի բուռն արկանէր : —
*Չբռամբ ածելոց իսկ է զվեժ վիշապն : — *Մենեղառոս իբրև
լուր արարեալ զԱնդրոնիկոս . . . նովաւ ջանայր զբռամբ ար-
կանել զՈնիա :

Ի ԲՈՒՆ ՈՒՆԵԼ. յեւթն հազարէլ ի բռին իւրում ունի :

Ի ԲՈՒՆ ՈՒՆԵԼ ԶՈԳԻ. ինչպէս զհաւան լարանքն եմբարկել.
հաւն ալի առնել : *Չողիւսն ի բռին ունել, և ի սպանութիւն
մտաբերել :

Ի ԲՈՒՆ ԱՆԿԱՆԵԼ. յեւթն հազարէլ. ի բռին : *Գողն
. . . ի բուռն անկեալ՝ չլինիցի՞ մահապարտ : — *Նոյ ըմպէր
դինի և անկանէր ի բուռն քնոյ :

ԲՈՒՆ ԱՌՆԵԼ, ԼԻՆԵԼ. ի բռին. անկեալ. անկեալ. անկեալ
լնել : *Բուռն առնես ժողովրդեան քում : — *Ոչ եւս բուռն
լիցին իշխանք որդւոցն իսրայելի՞ ժողովրդեան իմում : — *Մի
բուռն լինիցիս տնանկի : — *Մարդոյ բուռն ոչ լինիցի :

ԲՐԱԾԵԾ ԱՌՆԵԼ. հաւանալ թէթել : *Բրածեժ առնէին
զանձն նորա ի կախաղանի անդ :

ԲՐԱԾԵԾ ԼԻՆԵԼ. հաւանալ թէթ առնել : *Բրածեժ եղեալ
. . . քահանայապետն Աստուծոյ սուրբ (Յուսիկ) . . . ընկեց-
եալ լինէր :

ԲՐԴԻՄ Ի ԲԱՐԿՈՒԹԻՒՆ. ի բռին. ի բռին : *Իբրև ետես
Մատաթի՞ ի նախանձ բարկութեան բրդեցաւ : — *Իբրև լսէր
զբանս անօրէն բանասարկութեանն, ի սրտմտութիւն բար-
կութեան բրդեցաւ թաղաւորն :

Յ. Գ.

(ԿԱՏԱՐԱԾ «Բ» ՆՇԱՆԱԳՐԻ)

ԻՆԱՄԱԿԱԼՔ ՀԱՆԳԻՍՏԻՍ

Յ. ԳՈՒՐԳԵՆ Ա. Մ. ԳԱՐԱԳԱՇԵԱՆ

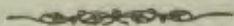
Պ Ա Յ Մ Ա Ն Ք

Ա. Գին միամեայ բաժանորդութեան Հանդիսիս՝ 25 դահեկան ոսկւոյ , հատուցանելի կանխաւ .

Բ. Ծախք թղթատարի ի գաւառս և յերկիր օտար՝ դահեկան արծաթոյ 6 ի տարւոջ .

Գ. Զգին բաժանորդութեան , զթուղթ և զամենայն գիր առաքել պարտ է , յանուն խնամակալաց Հանդիսիս , առ Տ. Յովսէփ Գալաֆեան , գրավաճառ ի Կ. Պոլիս , ի Զաքարիա ճշլար .

Դ. Զմէն մի օրինակ Հանդիսիս մարթ է ստանալ 3 դահեկանայ առ ամենայն գրավաճառս Կ. Պոլսոյ :

Վ Ր Ի Պ Ա Կ

(յ Բ . թ ո ո ի ճ)

Էջ	Տող	Վրիպակ	Ուղիղ
26	44	Արմինեոս	Արմինիոս :

Վ Ա Ճ Ա Ռ Ի

Ե Ր Ի Յ Դ Ա Հ Ե Կ Ա Ն Ա Յ

معارف نظارت جلیله سنک ۹۱۰ نومرونی رخصتنامه سیله طبع اولمشدر
